

ЖАНРОВА СПЕЦИФІКА СОЦІОПУБЛІКАЦІЙ У ВСЕУКРАЇНСЬКИХ ТА РЕГІОНАЛЬНИХ МЕДІА

Газетні публікації, незалежно від тематичного спрямування, є зазвичай адресованими масовому читачеві. Врахування цієї обставини дозволяє журналістові усвідомити, що інформаційне насичення матеріалу має наближати публікацію до своєрідної енциклопедії життя соціуму. Мас-медіа повинні активно реагувати на події, що відбуваються, не применшуючи ані суспільних проблем, ані проблем окремих людей.

Постановка проблеми: комунікативною перевагою будь-якої газети є вдалий добір жанрових форм та жанрове урізноманітнення журналістських текстів на актуальні соціотемі. Сьогодні ж медійники або й редакції в цілому нерідко тяжіють лише до окремих форм презентації соціотем, що апріорі цікавлять аудиторію, хоч видання, прагнучи розширення своєї реальної аудиторії, повинні дбати не лише про відтворення наявних інформаційних приводів. Неодмінною перевагою на перенасиченому медійному ринку є використання редакціями адекватних засобів для презентації зібраних відомостей, жанрове варіювання.

Актуальність теми статті зумовлена насамперед потребою проаналізувати жанрову специфіку тематично звуженого сегменту медійного друкованого масиву – соціальних публікацій у мас-медіа. Аналіз наукової літератури із жанрової проблематики дозволяє стверджувати, що дослідження формальної складової журналістських текстів ініціювали українські дослідники сучасної медіасфери О. Голік [4], В. Жадько [5], В. Здоровага [6], І. Михайлин [12], М. Недопитанський [13], Т. Пасова [14] тощо.

Цінними під час опрацювання обраної теми були наукові студії іноземних науковців (наприклад, праці Ж.-Д. Буше [1], М. Вуароля [3], М. Кіма [8],

О. Коновалової [9], М. Лукіної [10], Г. Мельник, А. Тепляшиної [11], А. Тертичного [15] тощо). Названі роботи або демонструють глибоке осмислення системи жанрів сучасної журналістики в цілому, або ж пропонують детальний опис окремих із них. Однак питання про жанрове забезпечення соціальних публікацій у ЗМІ недостатньо розкрито і потребує фокусування уваги дослідників.

Мета цієї публікації полягає в окресленні найбільш продуктивних жанрових форм, до яких вдаються журналісти, висвітлюючи соціальні проблеми. Не менш важливе завдання – дослідити матеріали сучасної всеукраїнської та регіональної (черкаської) преси, а також з'ясувати особливості розширених заміток, репортажів, проблемних статей, аналітичних кореспонденцій, коментарів на соціальні теми. Науковий пошук передбачає також вивчення незалучених або рідковживаних жанрів, які мають неабиякий потенціал для відтворення соціальної дійсності.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення **кількох завдань**:

- простудіювати наявні теоретичні джерела, об'єктом вивчення яких є жанри сучасної періодики;
- дослідити питання про інформаційні жанри сучасної преси, проаналізувати специфіку соціально спрямованої розширеної замітки та соціорепортажу;
- розглянути систему аналітичних жанрів сучасної періодики, схарактеризувати найбільш продуктивні аналітичні форми презентації соціальних даних – проблемну статтю на актуальну соціотему, аналітичну кореспонденцію, коментар;
- окреслити маловживані, але потенційно результативні жанри для оформлення соціальних тем;
- підбити підсумки зреалізованого наукового пошуку, окреслити перспективи для подальших досліджень.

В умовах помітної конкуренції на інформаційному ринку України визнання здобувають ті видання, які вдало презентують змістове наповнення, не применшуючи ролі формального показника. Кожна газета відтворює картину світу в тому форматі, як її зумів побачити та передати журналіст. Оскільки кожна творча людина – це передусім індивідуальність, то суб'єктивізм у мовно-жанровому забезпеченні публікацій цілком можливий.

Доречним видається зауваження про те, що соціальну проблематику мас-медіа презентують за допомогою традиційних жанрів. Таку тенденцію

зумовлюють насамперед лінощі самих працівників мас-медіа в питаннях оновлення традиційної жанрової палітри. З іншого боку, автори соціопублікацій, щоб не ускладнювати й без того непростий процес комунікації, об'єктивно не використовують окремі жанри для відображення дійсності. Так, вибір адекватної жанрової форми відтворення соціально значущої інформації зумовлений потребою людей у зрозумілій, доступній та водночас достатньо вмотивованій інформації.

Констатуємо, що реалізація пресою свого інформаційного призначення неможлива без підвищення рівня жанрового потенціалу. На сьогодні, висвітлюючи соціальну тематику, медійники вдаються переважно до інформаційних та аналітичних жанрів.

Не потребує доведення той факт, що соціопублікації інформаційних жанрів лише частково знайомлять читачів із певною проблемою, а соціотексти аналітичних жанрів розкривають суспільну ситуацію чи проблему громади або конкретної людини у всій повноті. Змістово-формальні жанрові комплекси аналітичних матеріалів допомагають читачам розкрити причини порушених актуальних тем, усвідомити мету соціопублікації глибше, детальніше.

Урахування аналітичного дослідження матеріалів 40 випусків різнорівневих періодичних видань («ВЧ», «ДзТ», «Е» й «ПЦ» – див. *) та авторська діяльність у медіасоціальному напрямі дозволяють стверджувати, що нині є кілька найбільш продуктивних інформаційних та аналітичних жанрів для оформлення соціотем. Вони уможливають адекватну, найбільш повну презентацію шару соціальної інформації. Йдеться передусім про *розширену замітку, репортаж, статтю, аналітичну кореспонденцію, коментар*.

Зіставлення інформаційних та аналітичних жанрів дає підстави стверджувати, що для всіх окреслених форматів характерна складність структурної організації. Вона – переважно – полягає в тому, що працівник медіа, як правило, має справу з великою групою соціальних фактів, які вже на початковій стадії опрацювання потребують сумлінного відбору,

---

* *Перелік умовних скорочень, використаних у публікації:* «ВЧ» – черкаська обласна щотижнева газета «Вечірні Черкаси», «ДзТ» – міжнародний громадсько-політичний тижневик «Дзеркало тижня», «Е» – щоденна всеукраїнська газета «Експрес», ЗМІ – засоби масової інформації, «ПЦ» – черкаський громадсько-політичний тижневик «Прес-центр».

систематизації, узагальнення, класифікації, а також налагодження причиново-наслідкових зв'язків між ними.

Розширену замітку зазвичай пишуть за традиційним правилом «перевернутої піраміди», коли комунікативний центр повідомлення виносять на початок публікації. Таке розміщення фактичного матеріалу дозволяє читачеві вже на початковій стадії рецепції матеріалу зробити суб'єктивний висновок про його значущість та ухвалити рішення, читати чи не читати далі. В унісон запропонованій позиції звучить думка французького медіазнавця М. Вуароля: «Газета, за концепцією, повинна сприяти тому, щоб зробити час на прочитання максимально рентабельним. Головне покликання газети – максимально спростити процес пошуку потрібного матеріалу і його прочитання» [3, 13].

За будь-яких обставин, важливою, на наш погляд, є думка про те, що в розширеній замітці на соціальну тему факти не повинні зводитися до коментарів. У суто інформаційному тексті не місце також стилістично маркованим словам. «Вагомість розширеної замітки підкреслюється заголовком, винесеним окремо, та більш розгорнутим повідомленням» [3, 26].

Наведемо кілька прикладів вдалих розширених заміток на соціальні теми: «Ситуація з Театральним сквером загострилася» («ПЦ». – 2008. – № 21. – С. 5), «Київ закрили для вантажівок» («ПЦ». – 2008. – № 23. – С. 6), «Причиною зустрічі мера Черкас з Віктором Бологою стало... міське сміттєзвалище» («ПЦ». – 2008. – № 25. – С. 12), «Пасажирів возити збитково?» («Е». – 2008. – № 39. – С. 11), «У Черкасах заспівав фонтан» («ВЧ». – 2008. – № 38. – С. 2).

Відзначимо, що сьогодні відбувається поступова реактивація **репортажу** як дієвого інформаційного жанру. Його основна цінність – в оперативності, адже до нього звертаються, коли хочуть розповісти про подію тоді, коли вона відбувається. Неабияку роль у репортажному відтворенні дійсності відіграють зорові, слухові образи, створені самим журналістом. З-поміж інших жанрів репортаж вирізняють динаміка викладу та ефект присутності автора на місці події. Слушну характеристику репортажу дає автор універсального довідника для журналістів: «Образна картинка – обов'язковий елемент репортажу: опис місцевості, де відбувається подія, присутніх, погоди. Репортаж може включати й інтерв'ю з очевидцями. Його завдання – не лише

відтворити картину події, але й викликати в читача певні почуття й виробити ставлення до події» [7, 252].

У зв'язку із цим репортажі на актуальні суспільні теми нині посідають вагоме місце на шпальтах сучасних видань. Так, образне, емоційне відтворення події нерідко розкриває соціально значущу тему, яка вимагає невідкладного вирішення або принаймні уваги аудиторії.

Проілюструємо ці положення прикладами з газети «ПЦ» та «Е». У першому виданні вміщено, ймовірно, інформативно-ознайомлювальний, а не проблемний матеріал про військові навчання черкаських солдатів, про те, як було знищено давні боєприпаси колишньої артилерійської бази, – «*Порохова бочка христинівського поля*» («ПЦ». – 2008. – № 23. – С. 8). Про репортажну основу цієї публікації свідчать авторські ремарки, виконані з ефектом «присутності» автора на місці події: «*Після навчань тиша на території військової бази нагадує санаторно-курортну...*», «*Між дерев соснового бору – криниця із журавлем і альтанки для зустрічей солдатів-строковиків з батьками...*», «*Служба тут звичайна – зі своїми плюсами від загартування й мінусами від розлуки з домом...*»

Інший репортаж стосується теми віри та духовності. У матеріалі «*А на зрізі – хрест. Напередодні Великодня селяни вирішили спиляти дерево поблизу храму, і сталося... диво*» («Е». – 2008. – № 41. – С. 10) автор розповідає про паломництва до Свято-Преображенської церкви, що на Рівненщині, очевидцем одного з яких він став. Публікація образна та емоційна, побудована переважно на почуттях автора, який став свідком того, що на стовбурі дерева сам собою з'явився образ хреста.

Водночас *аналітичні публікації мають тричленну структуру*: теза (початок) – аргументи (основна частина) – висновок (кінцівка). Специфіка цієї групи аналітичних матеріалів зумовлює те, що в публікаціях також можуть бути антитези та контраргументи. Призначення цих елементів ґрунтується на етичній вимозі рівнозначно висвітлити полярні погляди, думки, оцінки тощо, коли журналіст надає слово кожному суб'єктові свого соціоматеріалу. Найбільш часто такі текстові елементи трапляються в соціально проблемній кореспонденції, де автор масштабно прагне розглянути ту чи іншу проблему.

У разі, коли медійникові необхідно розкрити суть окремого суперечливого соціального явища, доцільно застосовувати проблемний

аналіз. Слушну думку щодо цього ініціює професор В. Здоровега: «Мета, функції аналізу і відповідно аналітичних жанрів мас-медіа загалом очевидні. Вони покликані не просто повідомляти про те, що, коли, де відбулося і як, а обов'язково спробувати відповісти на запитання, чому так сталося, які причини і наслідки події чи явища, чого треба чекати й чого бажано уникнути в тому чи іншому процесі» [6, 185].

Важливе місце в структурі матеріалів на соціальну тематику аналітичних жанрів посідає аргументація, відповідно до якої читач може простежити логіку авторських роздумів. Маємо справу із наведенням логічних доказів для обґрунтування певної позиції, тобто міркуваннями, що складаються з низки авторських висновків, які доводять істинність чи помилковість тези. Так, аргументи, з одного боку, відтворюють зовнішній хід авторських роздумів, а з іншого – виконують важливу психологічну функцію, переконуючи читача в істинності певного авторського твердження.

Зокрема, **проблемна стаття** є найбільш адаптованим для висвітлення соціальних тем жанром в аналітичній журналістиці. Аналітична стаття покликана ґрунтовно й широко проаналізувати ситуацію, що склалася в суспільстві чи в його окремих групах, подати це явище дійсності суголосно іншим соціально важливим фактам. Мета таких матеріалів – визначення значущості описуваних подій, окреслення можливих варіантів поведінки в аналогічних ситуаціях. Аналітична стаття – це жанр, покликаний висвітлити результати аналізу журналістом актуальних проблем, які сприяють або унеможливають подальший прогрес соціуму та мають певний вплив на його представників.

Слід відзначити, що журналіст повинен розгортати аналітичне обговорення в проблемних статтях таким чином, щоб читачі, використовуючи публікації, надалі мали змогу практично скористатися порадами з матеріалів, уміщених у медіа. Особливою функцією аналітичних соціостатей є те, що вони пояснюють читачам як соціальну, так і особистісну значущість окремих суспільних проблем, активізують аудиторію до формування власної позиції відносно позитивних або негативних явищ. Водночас основна мета автора проблемної статті полягає у виявленні реальних причин ситуації, що склалася між людьми, в оцінюванні її, визначенні провідних тенденцій її розвитку та можливих наслідків.

Вдалим прикладом проблемної статті є матеріал, уміщений на сторінках черкаської газети «ВЧ», – «*Велика депресія. Чого чекати від світової фінансової кризи черкащанам?*» («ВЧ». – 2008. – № 41. – С. 8). У публікації автор не лише констатує суттєву проблему економічної кризи – а це стосується кожного, але й намагається спрогнозувати, як це може позначитися на мешканцях обласного центру. Неодмінна комунікативна вартість цього матеріалу полягає в тому, що читачі, прочитавши його, отримують відповіді на злободенні запитання та можуть скласти умовний алгоритм своїх подальших дій.

Показовими прикладами проблемної статті є й матеріали з інших видань: «*Підступний долар*» («ДзТ». – 2008. – № 33. – С. 7), «*Крим: громадянська діагностика*» («ДзТ». – 2008. – № 39. – С. 7), «*Хто зупинить ціни?*» («Е». – 2008. – № 34. – С. 8), «*Скільки коштує влада? Витрати на утримання центральних органів державної влади за останні п'ять років зросли майже втричі*» («Е». – 2008. – № 38. – С. 10), «*Штучне переривання життя*» («ПЦ». – 2008. – № 22. – С. 22).

Аналітична кореспонденція також широко представлена в сучасній соціопресі. Факт популярності аналітичної кореспонденції серед соціожурналістів пояснюється насамперед тим, що цей жанр дозволяє медіафахівцям не лише повідомити про щось, а й роз'яснити авторську позицію. Так, повідомлення читачам про певну ситуацію логічно продовжує тлумачення, що зводиться до пошуку причин явища, визначення його значущості, прогнозування його розвитку або припинення. Важливою, на наш погляд, є думка про те, що основний предмет аналітичної кореспонденції – певний суттєвий факт, подія. Решта прикладів, доведень, коментарів є похідною й допоміжною для всебічного висвітлення центральної ідеї.

Слід відзначити, що аналітична кореспонденція відрізняється від проблемної статті. Мета статті – «обґрунтувати судження щодо певного значущого явища, процесу, ситуації, які мають місце в житті суспільства, в окремих сферах його життєдіяльності. До того ж такі події, процеси, ситуації, як правило, мають суттєві наслідки для суспільства, окремих соціальних груп. Тому предметом статті є не окремі факти (події), а ті закономірні причиново-наслідкові зв'язки, які й породжують такі (зазвичай однорідні) факти, події» [15]. А предметом аналітичної кореспонденції є конкретна інформаційна подія чи кілька подій, усебічне обговорення,

аналіз та оцінювання яких автор представляє в матеріалі. «Кореспонденція повідомляє суть та характер однієї події, що має, як правило, конфліктний характер, подає аналіз та узагальнення фактів. Журналіст аналітично розробляє тему на конкретному матеріалі та в неширокому масштабі» [11, 132].

Для наочності представлених теоретичних положень наведемо кілька прикладів із всеукраїнської та регіональної преси: «*Інфляція за дев'ять місяців: і переглянуті рубезжі перевищено*» («ДзТ». – 2008. – № 38. – С. 7), «*Уманський «серіал хабарів» триває*» («ПЦ». – 2008. – № 42. – С. 3), «*Куди вже далі? Житло на вторинному ринку Києва, на думку експертів, у квітні ще подорожчає*» («Е». – 2008. – № 42. – Регіональні новини. – С. 1).

Сучасний **коментар** має кілька важливих завдань, які журналіст намагається виконати в процесі підготовки майбутньої публікації: передусім зосередити увагу аудиторії на певному соціально важливому факті, оцінити його, пов'язати коментоване явище з іншими подіями та коментарями, за допомогою фахівців обґрунтувати моделі поведінки, необхідні для вирішення ситуації. Зауважимо, що часто коментар являє собою реакцію на нові явища, які виникають у зв'язку з розвитком соціуму. Однак у ньому також обговорюють і ті факти, які не є новими, а навпаки засвідчують неодноразове висвітлення в пресі. Коментар як один із найбільш продуктивних аналітичних жанрів має низку типових структурних елементів. Ідеться про власне повідомлення на актуальну соціальну тему, виклад коментованих фактів, а також формулювання тез, що відображають ставлення автора до аналізованого в матеріалі явища.

Продемонструємо теоретичні положення прикладом із всеукраїнської щоденної газети «Е». В одному з номерів цього видання вміщено коментар щодо збільшення тарифів на основні комунальні послуги – «*Весна. Нова тарифна війна*» («Е». – 2008. – № 37. – С. 11). У матеріалі автор спочатку ознайомлює читачів із реформами, які планує запровадити влада у сфері житлово-комунального господарства. Ця частина тексту є повідомленням на актуальну тему, що неодмінно зацікавить суспільство. Виклад фактів запропоновано в тій частині коментарю, де описано й проаналізовано основні статті, за якими відбудеться подорожчання, – «квартплата», «вода» та «тепло». У публікації також активно простежується авторська позиція щодо порушеної проблеми подорожчання

комунальних послуг. Однак основним змістовим центром матеріалу є численні коментарі експертів щодо ситуації, яка склалася, – викладача Державної академії житлово-комунального господарства України Сергія Требуха, відомого київського адвоката Тетяни Монтян та представника Співки захисту прав громадян Сергія Компанійця.

Науковий пошук, окрім іншого, передбачає окреслення незалучених або рідковживаних жанрів, які мають неабиякий потенціал для відтворення соціальної дійсності. Йдеться передусім про **фоторепортаж, соціальне інтерв'ю, огляд**.

Так, **фоторепортаж** дозволить наочно, послідовно й розгорнуто розкрити суть події. Зазвичай фотографія є лише графічним доповненням текстової інформації, що відображає одиничні, хоч і суттєві аспекти повідомлюваної події. Фоторепортаж потенційно уможливорює демонстрацію численних фотодоказів, що сприяє кращому зоровому сприйняттю головної ідеї матеріалу.

Водночас **соціальне інтерв'ю** як жанрова форма дозволить аудиторії дізнатися про певну проблемну ситуацію безпосередньо від кваліфікованої особи, із якою спілкується журналіст. Оскільки метою інтерв'ю є детальне тлумачення події чи загалом ситуації, що викликає суспільний резонанс, то такий матеріал уможливорює з'ясування нових фактів, формування поведінкової моделі масової аудиторії.

І, нарешті, **огляд** на соціальну тему може бути корисним джерелом знань не про одну подію, важливу для громади, а про низку важливих або взаємопов'язаних, або незалежних одна від одної, але об'єднаних певною проблематикою подій, які автор розглядає в розвитку.

Висновки. Отже, у статті констатовано, що найбільш продуктивними жанрами для відтворення реальних соціальних проблем на сьогодні є розширене інформаційне повідомлення, репортаж, проблемна стаття, аналітична кореспонденція, коментар. Узагальнюючи, наголосимо на тому, що проблема теоретичного осмислення результатів реальної журналістської практики потребує адекватного оцінювання медіазнавцями. Презентована студія, присвячена дослідженню проблеми жанрового забезпечення соціальних проблем в медіа, є лише спробою започаткування нових наукових розвідок на тему формальних складових соціожурналістики та вкотре доводить актуальність питання про жанри соціальних публікацій.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Буше Ж.-Д. Репортаж у друкованій пресі. – Пер. з франц. – К., 2003. – 104 с.
2. Ворошилов В. В. Журналистика. Базовый курс. – 5-е изд. – СПб., 2006. – 640 с.
3. Вуароль М. Гід газетяра. – Пер. з франц. – К., 2003.
4. Голік О. Теорія жанрів періодичної преси: історіографічний погляд: Українська журналістика: умови формування та перспективи розвитку: Зб. наук. праць. – Черкаси, 2007. – С. 390-394.
5. Жадько В. О. Основи журналістики та редакційно-видавничої справи: Навч. посібник. – К., 2005.
6. Здоровага В. Й. Теорія і методика журналістської творчості: Підр. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Л., 2004.
7. Инджиев А. А. Универсальный справочник начинающего журналиста. – Ростов н / Д., 2007.
8. Ким М. Н. Репортаж: технология жанра. – СПб., 2005.
9. Коновалова О. В. Основи журналістики: Учебн. пособие. – М., 2005.
10. Лукина М. Технология интервью: Учеб. пособие для вузов. – 2-е изд., доп. – М., 2005.
11. Мельник Г. С., Тепляшина А. Н. Основы творческой деятельности журналиста. – СПб., 2006.
12. Михайлин И. Л. Основы журналистики: Учебник. Авторский перевод с укр. – Харьков, 2004.
13. Недопитанський М. І. Сучасна практика журналістського інтерв'ю: стратегія запитання. – [Електронний ресурс] / Недопитанський М. І. Сучасна практика журналістського інтерв'ю: стратегія запитання / Електронна бібліотека Інституту журналістики // <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1239>.
14. Пасова Т. Розвиток аналітичних та інформаційних жанрів у журнальній періодиці в процесі трансформації ЗМІ (польський досвід) // Українська журналістика: умови формування та перспективи розвитку: Зб. наук. праць. – Черкаси, 2007.
15. Тертычный А. А. Жанры периодической печати: Уч. пособие. – М., 2000. – [Електронний ресурс] / Тертычный А. А. Жанры периодической печати // <http://evartist.narod.ru/text2/01.htm>.